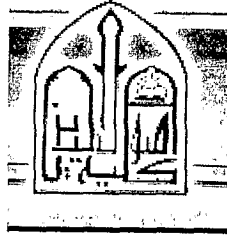

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٠٧٢٩٨

دانشکده اصول الدین قم

گروه علوم قرآن و حدیث

پژوهشنامه کارشناسی ارشد

بررسی سیره و شخصیت پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله)

در مقایسه با پیامبران اولوالعزم

(از منظر قرآن)

اطلاعات دراز مسکن
تسلیت مسکن

۱۳۸۷ / ۱۲ / ۲۰

دانشجو: ناصر شمشادی

استاد راهنما: حجت الاسلام دکتر سید محمود طیب حسینی

استاد مشاور: حجت الاسلام عبدالهادی مسعودی

۱۰۱۴۶۶

تابستان ۱۳۸۷

۱۰۷۳۹۸

تقديم به روح قدسى تجلى اعظم، صاحب عقل اكمل،

سراج منير، رحمة للعالمين فاتم النبیین و المرسلين،

حضرت محمد (صلى الله عليه و آله)

سپاس و تشکر فراوان از هدایت عالمانه ، تواضع و سعه صدر استادان ارجمند و
بزرگوارم استاد راهنما، جناب حجت الاسلام دکتر سید محمود طیب حسینی و
استاد مشاور، حجت الاسلام عبدالهادی مسعودی.

با آرزوی توفیقات و تاییدات برای آن حضرات.

چکیده تحقیق

این تحقیق با موضوع بررسی سیره و شخصیت پیامبر اعظم (ص) در مقایسه با پیامبران اولوالعزم از دیدگاه قرآن کریم است که شامل سه فصل :

الف - کلیات بحث ب - صفات مشترک پیامبر (ص) با سایر پیامبران اولوالعزم ج - تفاضل پیامبر (ص) در مقایسه با پیامبران اولوالعزم می باشد.

فصل اول، کلیات بحث شامل تبیین موضوع، سئوالهای تحقیق، اهمیت و فایده بحث، پیشینه بحث، روش تحقیق و شرح مفاهیم و مصطلحات اساسی پژوهش است که عبارتند از: سیره، پیامبر اعظم، تعداد و معنای پیامبران اولوالعزم و شرح حال آنها، ویژگی های اساسی قرآن. در «فصل دوم» به اوصاف مشترک پیامبران اولوالعزم پرداخته شده که عبارتند از: اصطفاء و گزینش، عبودیت، شخصیت حقوقی مشترک (نبوت و رسالت)، نفی تقلید باطل، برخورداری از سلام الهی، همزبانی و هماهنگی با فرهنگ مردم، صبر فوق العاده در دوران بعثت، انجام میثاق و پیمان خاص با خداوند.

فصل سوم به ابعاد تفاضل پیامبر اعظم می پردازد و شامل موارد زیر است: آراستگی پیامبر (ص) به خلق عظیم، اسوه حسنه بودن پیامبر (ص) در همه ابعاد و امتیاز ایشان بر اسوه های تک بعدی و چند بعدی، شرح صدر، اخلاص پیامبر (ص)، نشانه و ابعاد آن، پیامبر (ص) صاحب برترین امت در میان پیامبران، شاهد بر همه پیامبران در قیامت، قرآن کریم برترین اعجاز و نشانه تفاضل پیامبر (ص)، پیامبر (ص) دارای عالی ترین خطاب های الهی، مقام خاتمیت پیامبر (ص)، امت وسط بودن پیروان پیامبر اسلام (ص)، پیامبر اسلام. شافع همه شفیعان روز قیامت.

این تحقیق نتایج زیر را هم دربر دارد:

پیامبر اعظم (ص) دارای کاملترین و جامعترین سیره و شخصیت در بین انبیای اولوالعزم می باشد.

بهترین الگو و اسوه ی قولی و رفتاری در سلسله انبیای الهی است.

شناختن چهره حقیقی پیامبر (ص)، کمک شایانی است به رد شبهات و تبلیغات دروغین علیه سیره و شخصیت ایشان.

با شناخت سیره و صفات مشترک انبیاء نوعی همدلی و وحدت در بین پیروان ادیان الهی

بوجود می آید.

کلید واژه: سیره، پیامبر اعظم (ص)، پیامبران اولوالعزم، اوصاف مشترک انبیاء، تفاضل پیامبر اعظم (ص).

« فهرست مطالب »

صفحه	عنوان
..... ۱	چکیده تحقیق.....
..... ب	فهرست مطالب.....
فصل اول - کلیات بحث	
..... ۱	۱ - تبیین موضوع (بیان مسأله تحقیق).....
..... ۴	۲ - سؤال های تحقیق.....
..... ۴	۳ - اهمیت ، ضرورت و فواید بحث.....
..... ۶	۴ - پیشینه ی بحث.....
..... ۷	۵ - روش تحقیق و محورهای مقایسه.....
..... ۸	۶ - مفاهیم و مصطلحات بحث.....
..... ۸	الف - معنی لغوی سیره.....
..... ۹	ب - سیره در اصطلاح.....
..... ۹	نظر شهید مطهری در معنی اصطلاحی سیره.....
..... ۹	مقصود از سیره در این تحقیق.....
..... ۱۰	ج - پیامبر اعظم (ص).....
..... ۱۱	پیامبر اعظم در حدیث امام رضا (ع).....
..... ۱۱	د - پیامبران اولوالعزم.....
..... ۱۱	معنی واژه اولوالعزم.....
..... ۱۲	مقصود از پیامبران اولوالعزم.....
..... ۱۳	سخن امام رضا (ع) در معنی پیامبران اولوالعزم.....
..... ۱۳	سخن امام علی بن الحسین (ع) در معنی پیامبران اولوالعزم.....
..... ۱۴	تعداد پیامبران اولوالعزم.....
..... ۱۵	قول صحیح در تعداد پیامبران اولوالعزم.....
..... ۱۶	الف - دلایل قرآنی گزینش قول صحیح.....
..... ۱۷	ب - دلایل روایی گزینش قول صحیح.....

۱۸ اشاره ای کوتاه در معرفی پیامبران اولوالعزم
۱۸ ۱ - حضرت نوح (علیه السلام)
۲۱ ۲ - حضرت ابراهیم (علیه السلام)
۲۴ ۳ - حضرت موسی (علیه السلام)
۲۹ ۴ - حضرت عیسی (علیه السلام)
۳۲ ۵ - حضرت محمد صلی الله علیه و آله
۳۸ پیامبر اکرم (ص) افضل از همه انبیای اولوالعزم
۳۸ الف - شواهد قرآنی
۳۹ ب - شواهد روایی
۴۰ شش فضیلت و برتری پیامبر اعظم (ص)
۴۰ پاسخ پیامبر (ص) به عالم یهودی
۴۱ ه - قرآن کریم
۴۱ گسترده ترین مجموعه وحی الهی
۴۲ برترین نسخه هدایت
۴۳ ابعاد مختلف اعجاز قرآن
۴۳ آیات و روایات در عدم تحریف قرآن
۴۴ حقیقتی ذو مراتب و معارف فرا عرفی
۴۵ دو ویژگی منحصر بفرد قرآن
۴۶ روایتی از امام صادق (ع) در جاودانگی قرآن
۴۶ قرآن دارای زبانی ذواضلاع
۴۷ خلاصه و نتیجه گیری فصل اول

فصل دوم - صفات مشترک پیامبران اولوالعزم

۴۸ مقدمه
۵۰ مهمترین صفات مشترک پیامبران اولوالعزم
۵۰ ۱ - اصطفاء و گزینش از سوی خداوند
۵۱ عوامل اساسی در اصطفای پیامبران توسط خداوند
۵۳ ۲ - عبودیت و بندگی خدا

- ۵۴ یکسان نبودن درجه بندگی پیامبران
- ۵۵ پیامبر (ص) عبد مطلق
- ۵۷ بندگی، وسیله ی معراج و رویت آیات بزرگ آفرینش
- ۵۸ روایتی از امام صادق (ع) در علت و هدف از معراج
- ۵۹ مقام محمود، ثمره ی بندگی پیامبر اعظم
- ۶۰ ۳- شخصیت حقوقی مشترک پیامبران
- ۶۳ ۴- برخورداری پیامبران از سلام الهی
- ۶۵ مقصود خداوند از سلام ویژه بر حضرت نوح (ع)
- ۶۶ سلام خداوند بر حضرت عیسی (ع)
- ۶۶ درود و سلام خداوند، فرشتگان و مومنان بر پیامبر اعظم (ص)
- ۶۷ چند نکته پیرامون آیه صلوات بر پیامبر
- ۶۸ سلام خداوند بر همه رسولان
- ۶۹ ۵- جهل زدایی بر پایه تحقیق توسط پیامبران
- ۷۰ دعوت به دین داری بر پایه تحقیق
- ۷۲ تمسک پیامبران به روش گذشتگان
- ۷۲ ۶- همزبانی و هماهنگی با فرهنگ مردم
- ۷۵ پیامبران همه از نوع بشر
- ۷۶ ۷- صبر در برابر ابتلائات و سختی های بعثت
- ۷۷ صبر یک امتیاز بزرگ و سستی الهی
- ۷۸ مقام امامت، نتیجه صبر
- ۷۹ صبر حضرت نوح (ع)
- ۸۰ صبر حضرت ابراهیم (ع)
- ۸۱ سخت ترین آزمون ابراهیم (ع) و بهترین صبر او
- ۸۲ صبر حضرت موسی (ع)
- ۸۵ صبر موسی در برابر آزار و اذیت بنی اسرائیل
- ۸۵ مقصود از آزار و اذیت های بنی اسرائیل به موسی
- ۸۶ صبر پیامبر اسلام (ص)
- ۸۷ ابعاد صبر پیامبر اعظم (ص)

۸۷	الف) صبر در برابر مشکلات سخت و شکننده.....
۸۸	اعتراف برخی از مورخان.....
۸۹	ب) صبر بر گفتار بی اساس و بی منطق.....
۹۰	اذیت و آزار پیامبر اعظم (ص) بیش از همه پیامبران.....
۹۰	صبر و بردباری امت بر عهده ی پیامبر (ص).....
۹۱	ج) صبر و پایداری در برابر استهزاء و اذیت.....
۹۳	۸- انجام میثاق و پیمان با خداوند در اجرای رسالت.....
۹۶	۹- معلم انسان ها.....
۹۸	۱۰- کامل کننده عقل بشر.....
۱۰۰	خلاصه و نتیجه گیری فصل دوم.....

فصل سوم - تفاضل پیامبر اعظم (ص) بر سایر پیامبران اولوالعزم

۱۰۲	مقصود از تفاضل.....
۱۰۳	۱- آراستگی به خلق عظیم.....
۱۰۴	معنای خلق عظیم.....
۱۰۶	۲- اسوه حسنه.....
۱۰۶	اقسام اسوه در قرآن.....
۱۰۷	الف) اسوه های تک بعدی.....
۱۰۷	حضرت نوح (ع) اسوه پایداری در تبلیغ.....
۱۰۷	حضرت موسی (ع) اسوه مبارزه با استکبار.....
۱۰۸	حضرت عیسی (ع) اسوه تواضع، مبارزه، پیامبر صلح و مهر.....
۱۱۰	ب) حضرت ابراهیم (ع) اسوه چند بعدی.....
۱۱۱	ج) پیامبر اعظم (ص) اسوه ای مطلق و همه جانبه.....
۱۱۳	نظر زمخشری در همه جانبه بودن مقام الگویی پیامبر (ص).....
۱۱۳	اسوه بودن در رحمت و رأفت.....
۱۱۴	اسوه بودن پیامبر اعظم (ص) در لطف و رحمت خاص به مومنان.....
۱۱۵	تفاوت پیامبر اعظم (ص) با نوح (ع) در صفت رحیم.....
۱۱۶	۳- شرح صدر.....

- ۱۱۷..... نظر شهید مطهری درباره شرح صدر
- ۱۱۷..... مقایسه شرح صدر در پیامبر اعظم (ص) و موسی (ع)
- ۱۱۸..... ۴ - اخلاص
- ۱۱۸..... بررسی آیات اخلاص پیامبر (ص)
- ۱۱۹..... نشانه های اخلاص پیامبر (ص)
- ۱۱۹..... الف - عدم شکوه و شکایت در انجام رسالت
- ۱۲۰..... ب - دلسوزی فراوان در هدایت مردم
- ۱۲۱..... ابعاد اخلاص پیامبر (ص)
- ۱۲۱..... الف - اخلاص در تبلیغ
- ۱۲۲..... ب - اخلاص در عبادت خداوند
- ۱۲۲..... ج - اخلاص در تهجد و شب زنده داری
- ۱۲۳..... پیامبر موظف به درخواست اخلاص از خداوند
- ۱۲۳..... تفاوت اخلاص پیامبر اکرم (ص) با حضرت موسی و نوح علیهما السلام
- ۱۲۴..... بررسی آیات اخلاص در پیامبران
- ۱۲۶..... ۵ - پیامبر اسلام (ص) صاحب برترین امت
- ۱۲۹..... ۶ - پیامبر اعظم (ص) شاهد بر همه پیامبران
- ۱۳۲..... ۷ - قرآن کریم برترین اعجاز و نشانه تفاضل پیامبر اعظم (ص) بر پیامبران اولوالعزم
- ۱۳۵..... ۸ - پیامبر اعظم (ص) دارای عالی ترین خطاب های الهی
- ۱۳۶..... شان پیامبر (ص) مهمتر از نماز
- ۱۳۷..... ۹ - مقام خاتمیت
- ۱۳۹..... ۱۰ - امت وسط بودن پیروان پیامبر اسلام (ص)
- ۱۴۰..... حقیقت شهادت اعمال
- ۱۴۱..... شاهدان خاص
- ۱۴۲..... ۱۱ - پیامبر اسلام (ص) شافع همه شیعیان
- ۱۴۲..... حقیقت شفاعت
- ۱۴۲..... شفاعت، عامل تبدیل گناهان به حسنات و ارتقای ایمان
- ۱۴۳..... رسول الله (ص) شافع شافعان
- ۱۴۶..... خلاصه و نتیجه گیری فصل سوم

۱۴۹ پیشنهادات

۱۵۰ فهرست منابع

فصل اول:

۱ - تبیین موضوع (بیان مسأله تحقیق)

سیره ی انبیاء و رسولان الهی خصوصاً سیره و شخصیت والای پیامبران اولوالعزم یعنی پنج وجود تابناک در سلسله مرسلان، سیره و روش تربیت عملی انسان است.^۱

پرداختن به زندگی، منش و اصول عملی الگوهای تمام عیار فضایل بشری، فقط برای کسب ارزش تاریخی و اطلاعاتی آنها نیست بلکه عامل مهمی برای رسیدن به کمال مطلوب است و منبع و معدنی برای تشنگان سعادت خواهد بود تا کلیه اعمال و رفتار و وظایف خود را با آن حضرت منطبق سازند.

سیره، عبارتست از سبک و اسلوب و متد خاصی که افراد صاحب اسلوب و سبک و منطق در سیر خودشان به کار می برند. همه مردم سیر دارند ولی همه سیره ندارند.^۲

نمونه طلبی و الگوپذیری امری فطری است و انسانهای فاقد اسوه، حیران و سرگشته اند و طی کمال برای آنها ناممکن و یا دشوار است.

پیامبران الهی به جهت ارتباط و اتصالشان با کمال مطلق از هر قید و بندی رها شده اند و جنبه های گوناگونی دارند و قرآن کریم هم به عنوان گنجینه ی عمل و رفتار و شخصیت های رشد یافته به معرفی الگوها و اسوه های حسنه پرداخته و به پیامبر خاتم (ص) دستور می دهد که نمونه های برجسته انسانیت را به مردم بشناساند تا چهره های شاخص و سیرتهای قابل پیروی به فراموشی سپرده نشوند:

« وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا »^۳

و در این کتاب به یاد ابراهیم پرداز، زیرا او پیامبری راستگوی بود.

« وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَّتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا »^۴

و در این کتاب از مریم یاد کن آنگاه که از کسان خود، در مکان شرقی به کناری رفت.

« وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا »^۵

^۱ - سیره نبوی، مصطفی دلشاد تهرانی، دفتر اول، ص ۱۳

^۲ - سیری در سیره نبوی، شهید مرتضی مطهری، ص ۵۷.

^۳ - سوره مریم/ ۴۱

^۴ - سوره مریم/ ۱۶.

^۵ - سوره مریم/ ۵۱.

و در این کتاب از موسی یاد کن، زیرا او پاک دل و فرستاده ای والا [مقام] بود.

« وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا »^۱

: و در این کتاب (قرآن) اسماعیل را یاد کن که او راست وعده بود و نیز فرستاده ای

والا [مقام] بود.^۲

مسأله تفاضل انبیاء در قرآن عظیم به صراحت بیان شده است، و برتری و امتیاز برخی رسولان را بر

برخی دیگر اعلام نموده است

« تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ... »^۳

« وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ... »^۴

و با اینکه هم ابراهیم، (ع) و هم پیامبر اکرم (ص) را اسوه حسنه می داند ولی وجوه و شاخص هایی را در شخصیت و سیره پیامبر خاتم (ص) یادآور می شود که وجود مقدس رسول اعظم، برترین و ممتازترین الگوی قرآنی در بین سلسله پیامبران و رسولان الهی معرفی می شود و این حقیقت مسلم را با مطالعه و کنکاش در ظاهر و باطن آیات فراوانی می توان دریافت و باور کرد.

با بررسی و تحقیق و مقایسه در آن دسته از آیات قرآن که جنبه های گوناگون سیره و شخصیت و رفتار پیامبر اعظم (ص) و سایر پیامبران علیهم السلام را مطرح می کند، تفاوت ها و امتیازات آن حضرت را نسبت به سایر انبیاء حتی رسولان اولوالعزم مشخص می سازد و اثبات می کند که روش و منش و اخلاق هیچ پیامبری به گستره و عظمت رسول اکرم (ص) نیست و از آنجا که او رسول خاتم است همه فضایل و کمالات انسانی در او جمع است و آنچه همه خوبان داشتند او به تنهایی داراست.

و چه زیبا و بلیغ فرموده است آن امام ناطق، امیر مومنان علی علیه السلام:

« فَتَأْسُ بِنَبِيِّكَ الْأَطْيَبِ الْأَطْهَرِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ - فَإِنَّ فِيهِ اسْوَةٌ لِمَنْ تَأْسَى وَعِزٌّ لِمَنْ

تَعَزَّى، وَ أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ الْمَتَأَسِّي بِنَبِيِّهِ وَ الْمَقْتَضِ لِآثَرِهِ »^۵

: پس به پیامبر پاک و پاکیزه ات اقتدا کن، که راه او و رسمش الگویی است برای الگوظلبان و

^۱ - سوره مریم/۵۴.

^۲ - ترجمه آیات مذکور از دو ترجمه دکتر محمد مهدی فولادوند و دکتر محمد علی رضایی است.

^۳ - سوره بقره/۲۵۳

^۴ - سوره اسراء/۵۵

^۵ - نهج البلاغه، خطبه ۱۶۰.

مایه فخر و بزرگی است برای کسی که خواهان بزرگواری باشد و محبوب ترین بنده نزد خداوند کسی است که از پیامبرش پیروی کند و گام بر جایگاه قدم او نهد.^۱

همچنین در این تحقیق سعی بر این است که با جستجو در قرآن کریم صفات و ویژگی های مشترک پیامبران اولوالعزم تبیین شوند و برخی از ابعاد سیره، اصول عملی و رفتاری یکسان آن ها مشخص گردند و هماهنگی شخصیتی آن ها را در پاره ای موارد ثابت نماید.

البته سیره و صفات پیامبر (ص) گسترده و فراتر از سایر رسولان اولوالعزم است و در این باره سخن

زیبایی دارد « سفیان بن عینه »:^۲

« اَبَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ (ص) هُوَ مِيزَانُ الْاَكْبَرِ وَ عَلَيْهِ تَعْرُضُ الْاَشْيَاءُ عَلٰى خَلْقِهِ وَ سِيرَتُهُ وَ هَدْيُهُ ، فَمَا وَ اَفْقَاهَا فَهَوَ الْحَقُّ وَ مَا خَالَفَهَا فَهَوَ الْبَاطِلُ »^۳

: به درستی که رسول خدا (ص) میزان و الگوی اکبر است و همه چیز را باید با خلق، سیره و راه و رسم او سنجید و بدان عرضه نمود، که اگر با آن موافق بود، حق است و چنانچه با آن مخالف بود، باطل است.

و از همه نیکوتر فرمایش امیر کلام، امام علی بن ابیطالب (ع) است که اینگونه سیره ی مولایش را معرفی نموده است:

« سِيرَتُهُ الْقَصْدُ وَ سُنَّتُهُ الرَّشْدُ وَ كَلَامُهُ الْفَضْلُ وَ حِكْمَتُهُ الْعَدْلُ »^۴

: سیره و راه و رسم او معتدل، روش او صحیح و سخنانش روشنگر حق از باطل و حکمش عادلانه است.

از امام رضا (ع) نقل است که:

« لَا يَكُوْنُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنًا حَتَّى يَكُوْنَ فِيْهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ ، سُنَّةٌ مِنْ رَبِّهِ وَ سُنَّةٌ مِنْ نَبِيِّهِ وَ سُنَّةٌ مِنْ وَلِيِّهِ »^۵

: مضمون سخن حضرت اینست که مومن وقتی ایمانش کامل می شود که سه صفت در او باشد: اوصاف الهی را پیدا کند، روش زندگی پیامبرش و سیره ولی او را یاد بگیرد و بفهمد.

۱ - ترجمه نهج البلاغه، مرحوم محمد دشتی

۲ - ابو محمد سفیان بن عینه، از عالمان بزرگ اهل سنت که رجالیون آن ها وی را توثیق کرده اند.

۳ - سیره ی نبوی، مصطفی دلشاد تهرانی، دفتر اول، ص ۳۸.

۴ - نهج البلاغه، خطبه ۹۴، نقل از منبع قبلی، ص ۳۹.

۵ - کافی، ج ۲، ص ۲۴۱.

شناخت روش و سیره ی انبیا که قرآن کریم آن ها را بسیار ذکر می کند نتایج عملی در روش زندگی انسان دارد و مومن با این سنت ها کامل می شود.

۲- سؤال های تحقیق:

سؤال های اصلی:

الف - صفات مشترک پیامبر اعظم (ص) با پیامبران اولوالعزم علیهم السلام از نظر قرآن کدامند؟

ب - ابعاد فضیلت سیره و شخصیت پیامبر اعظم (ص) نسبت به سایر پیامبران اولوالعزم کدامند؟

سؤال های فرعی:

الف - منظور از واژه ی سیره چیست؟

ب - مقصود از پیامبران اولوالعزم چیست؟ و تعداد آنها چند نفر است؟

ج - اثبات تفاضل پیامبر اعظم (ص) بر سایر پیامبران اولوالعزم چه نتایجی و آثاری را بدنبال دارد؟

۳- اهمیت، ضرورت و فواید بحث:

در فضای کنونی و دوران معاصر، سؤال ها و شبهاتی پیرامون شخصیت و سیره پیامبر اکرم (ص) و سایر پیامبران اولوالعزم بر افکار و معتقدات و حتی اعمال و رفتار برخی پیروان ادیان الهی و نیز بعضی از دانش آموزان و دانشجویان هجوم آورده که ناشی از پدیده ی شوم تحریف، غبار جهالت و تعصب کور و شاید هم به علت درست عمل نکردن به دستورات و رهنمود های آن انبیای بزرگ است.

و همه این دلایل متأسفانه باعث افتراق و جدایی بین مؤمنان به حقایق ادیان و پیامبران اولوالعزم گشته تا جائیکه دشمنی و تبلیغ و تعرض را بر یکدیگر روا می دارند.

و در چنین فضایی، شخصیت و سیره ی تابناک نبی خاتم (ص) مورد هجوم سنگین جاهلان متعصب و آگاهان دنیا طلب و هوی پرست قرار گرفته است.

بنابراین با توجه به اعتبار و مقبولیت قرآن کریم در بین متفکران آگاه و آزاد اندیش جهان و اذعان به معجزه بودن و اتقان آیات آن که مصدق و مهیمن بر همه کتاب های پیشین الهی است، می توان صفات و

ویژگی های انسانی مشترک در بین انبیای اولوالعزم را از متن آخرین کتاب الهی استخراج نمود و آن ها را بعنوان انسان های کامل و الگو معرفی کرد.

« وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ... »^۱

: و این کتاب (قرآن) را به حق بر تو فرو فرستادیم، در حالی که مؤید کتاب های پیش از آن است، و نگهبان بر آن (ها) است، پس بر طبق آنچه که خدا فرو فرستاده در بین آنان داوری کن.

در مرحله ی بعدی تفاضل و مزیت های شخصیت و سیره قولی و رفتاری ممتاز پیامبر اعظم (ص) را بر اساس آیات قرآن اثبات نمود تا خاتمیت دین رسول خدا (ص) بهتر و بیشتر آشکار گردد و اذهان بشر را از شبهات پاک سازد.

فایده دیگر این تحقیق این است که چون قرآن، پیامبر خاتم (ص) را صاحب مجموعه کمالات و فضایل معرفی می کند، لذا می تواند انسان های تشنه ی فضایل انسانی را مجذوب و مرید به آن وجود بی نظیر نماید و آن گاه خواهند توانست با زبان عمل و رفتار خویش، ابعاد آن شخصیت تابناک و سراج منیر را پر فروغتر گردانند و گرد و غبار برخاسته از تبلیغات دروغین را بر علیه آن حضرت پاک نمایند.

بهر حال مطالعه و سیر محققانه پیرامون شخصیت های الهی همچون پیامبران اولوالعزم ما را با ضوابط و ملاک های عالی انسانی آشنا می سازد و بشر متحیر و سرگردان را در پیروی از الگوهای غیر اصیل و بی هویت یاری می کند و الگوهای حسنه و قابل تاسی را به آنها می شناساند.

خصوصاً آگاهی از سیره و شخصیت رسول اعظم (ص) می تواند اسلام ناب و جامع را از اسلام خلفا اسلام امویان و یا عباسیان باز شناساند و نهایتاً اینکه آن حضرت را یک شخصیت فرا تاریخی و فرا جغرافیایی معرفی کند که برای همه ی اعصار الگو و اسوه حسنه خواهد بود، همانگونه که قرآن کریم می فرماید:

« لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا »^۲

: بیقین برای شما در (روش) فرستاده خدا، (الگویی برای) پیروی نیکوست! برای کسانی که

^۱ - سوره مائده/۴۸.

^۲ - سوره احزاب/۲۱.

امید به خدا و روز باز پسین دارند و خدا را بسیار یاد می کنند.

چون ز ذات حق بعبدی وصف ذات باز دانی از رسول و معجزات^۱

۴ - پیشینه ی بحث

اولین منبع اصیل برای بررسی و مقایسه ی تطبیقی پیرامون سیره و شخصیت پیامبران اولوالعزم، قرآن کریم می باشد که در سوره های متعددی ابعاد سیره ی پیامبران الهی را متذکر شده است و در مرحله ی بعد برخی کتاب های حدیثی و کلامی و منابع تفسیری و سیره نویسان اهل سنت و شیعه هستند که باید نکات مقایسه ای را از آنها استخراج نمود.

در کتابهایی مانند اصول کافی، الاحتجاج طبرسی، بحارالانوار، صحاح سته اهل سنت و موطأ ابن مالک نیز باب ها و بخش هایی تحت عنوان الجهاد، المناقب، الفضائل، السیر و المغازی وجود دارند. که می توانند ابعادی از سیره نبوی را مشخص سازند.

البته، سیره و شخصیت پیامبر اعظم (ص) به عنوان یک پیشینه از مباحث تاریخی، مورد بحث مورخان قرار گرفت، ولی آن ها به جای پرداختن به سیره و سبک رفتار پیامبر (ص) به شرح وقایع زندگی ایشان پرداختند و ابواب مختلفی را تحت عنوان: المغازی، کتاب الجهاد و السیر، شمایل نگاری، کتاب الفضائل و کتاب التفسیر، تدوین کردند و عنوان تاریخ خود را سیره النبی گذاشتند.^۲

همچنین در کتاب های اولین سیره نویسان همچون ابان بن عثمان، عروه بن زبیر^۳، موسی بن عقبه، ابن اسحاق، ابن هشام می توان زوایایی از سیره بنی خاتم (ص) را بدست آورد و در مقایسه با شخصیت سایر پیامبران به نتایج دست یافت.

خصوصاً کتاب «موسی بن عقبه» تا قرن دهم هجری، منبع قابل استفاده برخی از محدثان و سیره نویسان بعد از وی بوده است.^۴ مانند:

- ۱ - واقدی صاحب المغازی / ۲ - یعقوبی صاحب تاریخ یعقوبی / ۳ - ابن سعد صاحب طبقات / ۴ - محمد بن جریر طبری صاحب تاریخ الطبری / ۵ - بیهقی صاحب دلائل النبوه / ۶ - ابن کثیر صاحب البدایه و

^۱ - مثنوی معنوی، دفتر ششم، بیت ۱۳۰۵

^۲ - کیهان فرهنگی، ش ۲۴۵، ص ۱۳، دکتر مصطفی دلشاد تهرانی.

^۳ - نقد و بررسی منابع سیره نبوی، ص ۲۳۳.

^۴ - نقد و بررسی منابع سیره ی نبوی، ص ۲۳۴

نهایه/ ۷ - ابو نعیم اصفهانی صاحب دلائل النبوه ۸ / - ابن عبدالبر صاحب الاستیعاب ۹ / - ابن کثیر و ده ها نفر دیگر.

برای اطلاع بیش تر از شخصیت و سیره ی پیامبر اعظم می توان به منابع مندرج در پاورقی مراجعه کرد^۱ که حدود ۷۰۰ کتاب به زبانهای عربی، فارسی و انگلیسی را معرفی کرده اند.

۵ - روش تحقیق و محورهای مقایسه

شیوه و روش تحقیق از نوع متن پژوهی موضوعی و گردآوری متون پراکنده و منابع مختلف و تحلیل و جمع بندی آنها می باشد.

مراجعه به آیات قرآنی بعنوان منبع اصلی و محور تحقیق و پژوهش است و بررسی و مطالعه کتابهای سیره و سنت نبوی، منابع تفسیری، حدیثی، تاریخی و اخلاقی از قرون اولیه اسلام تا دوران معاصر جهت شرح و تبیین مفاهیم تحقیق مورد نظر بوده است.

در ابتدا تحقیق درباره مفاهیم و مصطلحات تحقیق مثل سیره، پیامبر اعظم (ص)، پیامبران اولوالعزم و تعداد و شرح حال آنها به ترتیب اولویت زمانی و تاریخی صورت گرفته است.

در مرحله بعد، سیره و شخصیت و اوصاف مشترک پیامبر (ص) با سایر پیامبران اولوالعزم در محدوده رسالت و نبوت آنها و گاهی هم تفاوت آنها درجات صفاتشان بررسی شده است.

در بخش سوم تحقیق، به ابعاد و نشانه های تفاضل پیامبر اکرم (ص) در مقایسه با سایر پیامبران اولوالعزم پرداخته می شود مانند خلق عظیم، اسوه حسنه بودن و شرح صدر پیامبر (ص) با پیامبرانی که دارای این اوصاف بوده اند مقایسه ای صورت می گیرد و دلایل و شواهد تفاضل و برتری رسول خدا (ص) در هر کدام از آن صفات ذکر می شود.

بدیهی است سیره و شخصیت پیامبر اعظم (ص) بسیار وسیع و پر دامنه است و از طرفی شاید همه ابعاد سیره و شخصیت پیامبران اولوالعزم در قرآن کریم بیان نشده باشد. بنابراین آنچه از اوصاف پیامبران در کتاب الهی آمده است صرفاً محدود به اموری است که ضرورت بیشتری در الگوگیری برخوردار بوده است.

^۱ - الف - نقد و بررسی منابع سیره نبوی، ص ۳۹۱ - ۴۲۴.

ب - مجله ی تخصصی دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ش ۲۱ - ۲۲.

ج - فصلنامه تخصصی اخلاق، دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان، ش ۵۹۶.

۶ - مفاهیم و مصطلحات بحث

الف - معنی لغوی سیره

واژه «سیره» اسم مصدر از «سیر» است و بر گذشتن و «روان شدن» و «حرکت کردن» دلالت می کند.^۱ و نیز به معنای «رفتن و سیر کردن در زمین» است.^۲ راغب هم سیر را «حرکت در روی زمین» در زمین راه رفتن و گذشتن و عبور کردن معنی کرده است.^۳

سنة حرف «سین یاء راء» به صورت «سیر» هم حرکت در روز و هم حرکت در شب را معنا می دهد که به صورت «سری» تنها حرکت در شب را می رساند.^۴ چنانکه در سوره اسراء همین معنی اخیر آمده است.

«سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَىٰ...»^۵

: منزه است آن (خدایی) که بنده اش را شبانگاهی، از مسجدالحرام به سوی مسجدالاقصی ...

«سیره» بر وزن «فَعْلَةٌ» مثل فِطْرَةٌ است که در این وزن، واژه بر نوع عمل دلالت می کند.

جلسة یعنی نوع نشستن، و سیره نوع حرکت است.^۶ لذا اهل سنت در توضیح معنای آن گفته اند:

«سیره» همان طریقه، هیأت و حالت است.^۷

و نیز آن را، سنت، مذهب، روش، رفتار، راه و رسم سلوک و طریقه معنا کرده اند و از «سیره فرد» به

صحیفه اعمال او و کیفیت سلوکش میان مردم تعبیر کرده اند.^۸

بنابراین واژه «سیره» یعنی آن حالتی که انسان دارد، نوع خاص حرکت انسان و نوع رفتار اوست.

برخی هم واژه سیره را، حالت و روشی در نهاد انسان و غیرانسان می دانند که غریزی یا اکتسابی باشد

و به آیه شریفه «سنعیدها سیرتها الاولى»^۹ استشهاد کرده اند یعنی آن حالتی که بر آن بوده که همان چوب

^۱ - معجم مقاییس اللغة، ابن فارس، ج ۳، ص ۱۲۰.

^۲ - لسان العرب، ابن منظور، ج ۶، ص ۴۵۳.

^۳ - المفردات فی غریب القرآن، الراغب الاصفهانی، ص ۲۴۷.

^۴ - کتاب العین، خلیل بن احمد الفراهیدی، ج ۷، ص ۲۹۱.

^۵ - سوره اسراء/آیه ۱.

^۶ - تاج العروس، محمد مرتضی الزبیدی، ج ۳، ص ۲۸۷.

^۷ - معجم مقاییس اللغة، ابن فارس، ج ۳، ص ۱۲۱.

^۸ - اساس البلاغه، جارالله الزمخشری، ص ۲۶۶، به نقل از سیره نبوی، مصطفی دلشاد تهرانی، ج ۱، ص ۴۶.

^۹ - سوره طه/ آیه ۲۱. اشاره به عصای حضرت موسی (ع) است که خداوند فرمود: ترس، آن را به طبیعت و نهاد اولش برمی گردانیم.

بودن آن می باشد.^۱

با توجه به آنچه که از اهل لغت نقل شد می توان «سیره» را نوع رفتار، سبک رفتار و طریقه زندگی معنا کرد. در ادب فارسی هم کلمه «سیرت» در همین معنا به کار گرفته شده است یعنی: رفتار، عادت، طریقه، روش و هیأت، چنانکه ناصر خسرو می گوید:

چو سیرت چرخ را بدیدم کو کرد نژد و خشکسارم

یا:

بین گرت باید که بینی به ظاهر ازو صورت و سیرت حیدری را^۲

ب - سیره در اصطلاح

«سیره» هنگامی که به عنوان یک رشته تاریخی موضوع بحث مورخان قرار گرفت هدف اصلی خود را شامل نشد. مورخانی که در احوال پیامبر اسلام (ص) کتاب نوشتند عنوان تاریخ خود را «سیره النبوی» گذاشتند اما به صرف رفتار قناعت کرده و «سیره» را به معنای شرح وقایع زندگی رسول خدا (ص) به کار بردند!^۳

نظر شهید مطهری در معنی اصطلاحی سیره:

علمایی که سیره را نوشته اند در حقیقت رفتار پیامبر (ص) را نوشته اند و کتابهایی که به نام سیره داریم، «سیر» است نه «سیره». سیره حلیه، سیر است نه سیره، رفتار پیامبر نوشته شده است نه سبک رفتار و متد رفتار پیامبر (ص).^۴

مقصود از سیره در این تحقیق

با توجه به توضیحاتی که در معنی اصطلاحی سیره داده شد، سیره در این تحقیق یعنی «رفتارشناسی و شناخت اصول و روش هایی که یک فرد صاحب اصول و روش در رفتار و کردار خود دارد. سیره شناسی

^۱ - مفردات الراغب الاصفهانی، ص ۲۴۷.

^۲ - لغت نامه دهخدا، ذیل واژه سیرت.

^۳ - سیره نبوی، مصطفی دلشاد تهرانی، ج ۱، ص ۴۷.

^۴ - سیره نبوی، شهید مرتضی مطهری، دفتر انتشارات اسلامی، صص ۱۲ - ۱۳.